

Kenda, ilustriral pa Adrijano Janežič (Rokus, 2001). V antologijo je uvrščenih 20 zelo znanih pesmi, 60 pesmi, ki so sicer dostopne, niso pa uveljavljene, 20 pesmi pa so novi prevodi pri nas neznanih, a v njihovih nacionalnih literaturah zelo cenjenih pesnikov. To so pesmi za mlade in pesmi, ki niso bile namenjene predvsem mladim, so pa mladim lahko zelo blizu. Pesnikov, ki bi pisali za mladostnike je namreč zelo malo, poleg tega pa v tem obdobju bralci prehajajo od otroške k literaturi za odrasle. Naslov zbirke je »prispeval« Boris A. Novak:

*Pet je
letnih časov:
pomlad in poletje
in starost in smrt in večno
petje.*

Z zbirko *Peti letni čas*, ki deloma pri-
naša tudi pesmi tujih avtorjev, smo prišli
do **prevedene poezije**. Bera le-te je zelo
skromna, predstavlja 9,3 % vse pesniške
produkcije. Podroben pregled nam
pokaže, da gre za prevod nekaj rimanih
vrstic v štirih slikanicah Dicka Brune
(prev. Dušanka Zabukovec; Mladinska
knjiga, 1999) in dveh slikanic, ki jih je
ustvaril Maurice Pledger (prev. Marija
Javoršek; DZS, 1998) ter za izvirno slo-
venske rimane vrstice v treh igralnih
knjigah Svetlana Junakoviča v zbirki
Gugalnica (Educy, 2001); izšle so nasled-
nje igralne knjige: Barbara Gregorič,

Mame, očki in otročki; Andrej Rozman,
Rdeča žaba, zlat labod; Peter Svetina, *Kaj
kdo je in česa ne*.

Potem je med njimi še slikanica, ki
prinaša zgodbo v verzih z naslovom *Joli
v mačji šoli* avtorice Ingrid Uebe (prev.
Andreje Sabati Šuster; Kres, 2000).

Izjemno knjižno dejanje je slikanica
Pravljica o zlatem petelinčku Aleksandra
S. Puškina v prevodi Mileta Klopčiča, ki
jo je zasnoval, ilustriral in oblikoval
Dušan Muc (samozaložba, 1997).

Preostane samo še pet oz. šest pre-
vodov. Za otroke do 9. leta starosti (C
starostna stopnja) so to slikanice: K. D.
Plum, *Poleti domov, ptiček* (prev. Boris
A. Novak; Co Libri, 1995), Michio Mado
(pesnik je leta 1994 dobil Andersenovo
nagrado) *Čudežni žep* (prev. Peter Sve-
tina; Mladinska knjiga, 2000) in Ernst
Jandl, *Strahopetko* (prev. Svetlana Mako-
rovič; Mladinska knjiga, 1999); leta 1999
je bila to prvonagrajena slikanica na
sejmu otroških knjig v Bologni.

Mladim bralcem nad 10 let so name-
njene *Odvratne rime* Roalda Dahla (prev.
Milan Dekleva; Mladinska knjiga, 1995),
La Fontainove *Basni* (prev. Niko Košir;
Mladika, 1999) in dvojezična zbirka pe-
smi Ismeta Bekrića *Cipele starejšega brata =
Čevlji starejšega brata* (prev. Milan Dekle-
va; Društvo bosansko-hercegovskega in
slovenskega prijateljstva Ljiljan, 2000).

Tilka Jamnik

LEKSIKON SLOVENSkih LITERARNIH JUNAKOV

**Klemen Lah, Andreja Inkret: Slovenski
literarni junaki.** Ljubljana: Mladinska
knjiga 2002 (zbirka Mali leksikon)

Obsežna publikacija (475 str. gesel)
nas na tem mestu zanima s posebnega
vidika: ali leksikon upošteva (tudi) slo-

vensko mladinsko književnost in na kak-
šen način.

Ob naslovu *Slovenski literarni junaki*
nam namreč nemudoma stopijo v zavest
(tudi) nekateri izraziti literarni liki iz
slovenske mladinske poezije, proze in
dramatike: **Ciciban, Pedenjped in Juri**

Muri kot pesniški junaki, pa **Miškolin**, **Kekec**, **muca Copatarica**, **medved Piki Jakob**, **maček Muri**, mojstrska detektiva **Naočnik in Očalnik**, **Sapramiška**, **kosovirski prikazni Glal in Glili**, če na hitro naštejemo samo nekatere izmed proznih literarnih junakov, ki so že docela vraščeni v zavest otroškega (in odraslega) bralnega občinstva na Slovenskem; kar zadeva mladinsko dramatiko, se prvi hip zagotovo spomnimo vsaj na **zvezdico Zaspanko!**

Vse zgoraj nanizane pesemske, prozne in dramske like iz slovenske mladinske književnosti v leksikonu zares tudi najdemo: vsi imajo samostojna gesla; ob njih pa so upoštevani še drugi literarni junaki.

Še več: kar leksikon po svojem temeljnem konceptu ob glavnih (naslovnih) literarnih junakih vključuje tudi stranske like, imajo npr. poleg **zvezdice Zaspanke** samostojna gesla tudi stranski akterji iz iste igre F. Milčinskega-Ježka, to pa so **boter Mesec**, **komet Repatec** in **razbojnik Ceferin**. Podobno imajo ob **Kecku** samostojna gesla tudi stranski literarni liki iz Vandotovih pripovedi o neustrašnem gorenjskem fantiču: upoštevani so **Mojca**, **Rožlè**, **Pehta**, **Bedanec** in **Kosobrin**.

Še več: leksikon opozarja tudi na dejstvo, da se nekateri znani literarni liki »sélijo« iz teksta v tekst: bodisi, da isti lik(i) nastopa(jo) v različnih besedilih istega avtorja bodisi, da vstopa(jo) v tekste drugih piscev.

Zgledi za prvo možnost so npr. isti literarni liki, ki jih J. Vandot suvereno vodi skozi svoje pripovedi o Kecku; prav tako leksikon ne spregleda dejstva, da Preglovi literarni junaki iz *Odprave Zele-nega zmaja* (Bob, Pipi, Miha) nastopajo tudi v pisateljevi pripovedi *Geniji v dolgih hlačah*; geslo **Sapramiška** predstavi ta literarni lik najprej kot glavno junakinjo sodobne živalske pravljice S. Makarovič, zatem pa opozori še na Sapramiškino stransko vlogo v *Korenčkovem palčku* iste pisateljice.

Tipičen zgled za drugo možnost, se pravi za »selitev« literarnega lika iz prvotnega besedila v tekst drugega pisca, prinaša npr. geslo **muca Copatarica**: ta literarni lik je predstavljen najprej kot glavni (naslovni) lik kratke sodobne pravljice E. Peroci, zatem pa kot stranski literarni lik v fantastični pripovedi K. Brenkove *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*.

Ob opozorilih na nastope znanega literarnega lika v različnih mladinskih tekstih upošteva leksikon tudi možnost, da med seboj povsem različni literarni liki iz različnih literarnih besedil nosijo isto ime; geslo **Mihec** predstavi npr. dva med seboj povsem različna otroška literarna lika, ki nastopata v dveh povsem različnih pripovedih: prvi je Mihec iz mladinske povesti *Tajno društvo PGC A*. Ingoliča, drugi Mihec, ki je predstavljen v istem geslu, pa je glavni (naslovni) junak Zidarjeve pripovedi *Kukavičji Mihec*; geslo **Tonček** obravnava tri med seboj povsem različne literarne like: to so Bevkov Tonček (iz povesti *Tonček*), Seliškarjev Tonček (iz spominske pripovedi *Deček z velike ceste*) in Tonček iz *Ptičkov brez gnezda* F. Milčinskega.

Podobnih primerov je kar nekaj in vsi po vrsti občutno širijo ter pestrijo informacije o mladinskih literarnih junakih, seveda le o tistih, ki jih je leksikon vključil v svoj izbor.

V istem smislu funkcionalna oz. informativna je v zvezi z mladinskimi literarnimi junaki tudi uvedba (pomožnega) zbirnega gesla **kolektivni junak**, saj je ena izmed značilnih posebnosti mladinske književnosti tudi ta, da je glavni literarni junak proznega besedila pogosto skupina otrok/mladostnikov: zato kaže pozdraviti gesla, ki ob glavnih/stranskih likih opozarjajo še na skupinski literarni lik, se pravi na dejstvo, da glavni in stranski literarni liki delujejo v pripovedi povezano, enotno, skratka kot kolektivni junak. Takšna so **gesla pastirci**,

Grivarjevi otroci, Črni bratje, ptički brez gnezda, geniji v dolgih hlačah. Vsa ta gesla smiselno dopolnjujejo gesla, ki obravnavajo posamezne literarne like iz istih mladinskih pripovedi; tako npr. literarne junake iz Bevkove povesti *Pastirci* predstavijo gesla **Blažè, Lenart, Ferjanè** pa tudi geslo **pastirci**; literarne junake iz Bevkove povesti *Grivarjevi otroci* obravnavajo gesla **Blažè, Tinèe, Mretka** in še geslo **Grivarjevi otroci**; literarne junake iz Bevkove pripovedi *Črni bratje* opisujejo gesla **Filip, Jerko, Nejšèek, Pavlek, Tonino** in geslo **Črni bratje**; glavnim junakom Preglovih *Genijev v dolgih hlačah* so namenjena gesla **Bob, Miha, Pipi** pa tudi geslo **geniji v dolgih hlačah**, ki opozarja, da gre v pisateljevi pripovedi pravzaprav za skupinski glavni literarni lik, čeprav so posamezniki izrazite osebnosti.

Žal pa je zbirno geslo **kolektivni junak**, ki naj bi uporabniku pomagalo poiskati dela s skupinskim literarnim likom, vsaj kar zadeva mladinsko književnost, sestavljeno površno: prvič, zato, ker izpušča celò gesla, ki jih leksikon sam uvaja, tako npr. manjkata **gesli ptički brez gnezda in geniji v dolgih hlačah**; in, drugič, zato, ker bi lahko opozorilo še na vrsto mladinskih del s skupinskim glavnim likom, saj so v leksikonovem izboru takšna dela še *Andrejev ni nikoli preveè* P. Kovaè, *Bratovščina Sinjega galeba* T. Seliškarja, *Odprava Zelenega zmaja* S. Pregla, *Drejèek in trije Marsovèki* V. Peèjaka, *Tajno društvo PGC* A. Ingolièa, *Uhaè in njegova druščina* B. Jurca; pri vseh navedenih delih že naslovi opozarjajo na skupinski glavni literarni lik.

Ob (pomožnem) zbirnem geslu kolektivni junak so za podroèje mladinskih literarnih likov uporabniku leksikona v pomoè še nekatera druga (pomožna) zbirna gesla, mdr. **gesla otrok, mladostnik/mladostnica, gimnazijec/gimnazijka**.

Doslej se je izkazalo, da leksikon upošteva literarne like iz mladinskega

pesništva, pripovedništva in dramatike. In kako jih izbira?

Predstavitev slovenskih otroških pesemskih junakov bi bila tako rekoè polna, ko bi ob Županèièevem **Cicibanu**, Grafenauerjevem **Pedenjpedu** in **Juriju Muriju** T. Pavèka bila v leksikon vkljuèena še Levstikov **Najdihojca** in **Mižek Figa** L. Prunk-Utve/J. Menarta.

Mladinski prozni junaki so v leksikonu kajpak številnejši. To je razumljivo, saj je pripovedna proza tudi najboljše ter motivno/tematsko in oblikovno/žanrsko najbolj razplasteni del slovenske mladinske književnosti. Pri skoraj tretjini vseh v publikacijo uvršèenih prozaistov najdemo (tudi oz. samo) mladinska dela. Želeli bi si kajpak moènejšo zastopnost mladinskih proznih literarnih junakov.

Izbor le-teh poteka v glavnem po vrhovih slovenske mladinske proze: od najizrazitejšega poudarka nestorju F. Bevku, prek T. Seliškarja, B. Magajne, P. Voranca do A. Ingolièa, I. Zormanca, B. Jurca; ne umanjajo E. Peroci, K. Brenkova, L. Kovaèiè, K. Koviè, J. Snoj, V. Peèjak, P. Zidar, L. Suhodolèan; zastopani so S. Makaroviè, P. Kovaè, S. Pregl, V. Mal, do najnovejših avtorjev (D. Muck).

Od najodličnejših starejših piscev zelo pogrešamo V. Zupana oz. njegove polnokrvne literarne junake iz fantastiènih pripovedi *Potovanje v tisoèera mesta* (fantek **Tek, Zlomek, Usodovec** idr.) in *Trije konji* (deèek **Mak** idr.); iz novejše iracionalne mladinske proze so spregledani vsaj tile izraziti literarni liki: fantek **Puhek** iz sodobnih pravljic M. Miheliè, **krojaèek Hlaèek** L. Suhodolèana, deklica **Buèka** M. Dekleve (*Totalka odštekan dan, Buèka na Broadwayu*) in še zlasti **Majhnica** N. Grafenauerja, ki jo pisec vodi od zgodnjega otroštva do vstopa v odraslost (*Majhnica in Katrca Škrateljca, Majhnica, Mahajana in druge pravljice o Majhnici*).

Izmed pravljèiènih likov S. Makaroviè bi **kokokoško Emilijo** reprezentativneje

zamenjal kakšen imenitnejši mačji lik iz številnih mačjih zgodb (ki so pisateljičin zaščitni znak) ali denimo pohabljeni veveriček iz živalske pravljice *Veveriček posebne sorte*, saj gre za literarnega junaka v pravem pomenu te besede.

Med pisci iracionalne in realistične mladinske proze bi ob D. Muck oz. njenih literarnih likih zaslužila uvrstitev v leksikon še vrsta literarnih likov, ki so jih v zadnjem desetletju ustvarili M. Tomšič, B. Štampe Žmavc, J. Vidmar, F. Lainšček, D. Zupan idr. V primerjavi z literaturo za odrasle je bera iz najnovejše mladinske literature pičla.

Kaj pa dramski junaki? Like, ki jih leksikon izbira iz slovenske mladinske dramatike, so njihovi avtorji ustvarili pred II. svet. vojno (P. Golia, J. Ribičič, F. Milčinski), med II. svet. vojno (M. Kunčič) in po njej (F. Milčinski-Ježek, K. Brenkova, Ž. Petan, L. Suhodolčan, B. A. Novak, A. Goljevšček).

Tej razvojni liniji oz. rdeči niti izbora avtorjev/del ni kaj očitati: zastopana je gledališka, lutkovna in radijska igra za otroke; vendar slednja prešibko glede na to, da se je med letoma 1960 in 1980 radijska igra za otroke žanrsko izjemno razcvetela in dosegla tako visoko (tekstovno in izvedbeno) raven, da je z deli F. Puntarja in številnih drugih piscev žela velike uspehe v tedanjem jugoslovanškem in širšem evropskem radijskem prostoru. Znano je tudi, da so se nekatere dramski teksti, prvotno napisani za radio, šele po uspeh radijskih krstnih izvedbah »selili« (po ustreznih dramaturških posegih) na lutkovni/gledališki oder: tako je npr. *Zvezdica Zaspanka* doživela krst na radiu (1949), prav tako sta bili prvotno za radio napisani igri *Modra vrtnica za princesko* K. Brenkove in *V ozvezdju postelje* B. A. Novaka, če se omejimo na nekatere mladinske igre, ki jih leksikon uvršča v svoj izbor.

Spekter gesel, ki obravnavajo literarne junake iz slovenske mladinske

književnosti na svoj način dopolnjujejo/razširjajo gesla iz območja slovenskega ljudskega pravljичnega izročila. Ali povedano drugače: v neposredno bližino literarnih likov iz mladinske književnosti smemo (z vidika otroškega uporabnika leksikona) uvrstiti literarne like iz **slovenskega ljudskega slovstva**, saj je znano, da so ljudske pravljice in pripovedke danes predvsem branje otrok in ne odraslih. Tako sta npr. junaka iz slovenskega proznega izročila **Mojca Pokrajculja** in **Peter Klepec**, ki imata v leksikonu upravičeno samostojni gesli, dandanes vpeta že v literarno izkušnjo najmlajših in predvsem v njihov bralni interes. Tako bodo predvsem mladega bralca zanimala gesla, ki jih leksikon namenja pravljичnim likom iz ljudskega proznega izročila: to so gesla **trije bratje, mačeha, pastorka, povodni mož, vile, škrat, bela kača, lisica zvitorepka** idr.

Mlade uporabnike leksikona bo utegnil zanimati tudi sprehod med junaki iz literarnih del, ki prvotno niso bila namenjena otroški ciljni skupini, pa so sčasoma postala (tudi) mladinsko branje: taki junaki so **Martin Krpan, Jurij Kozjak, Krjavelj** idr.; brskanje med gesli o literarnih likih iz romanov, ki so bili prvotno namenjeni odraslim bralcem (npr. *Pod svobodnim soncem*, *Bobri* idr.) bo mladim bralcem utiralo bližnjico do geselskih informacij o literarnih likih iz bralno zahtevnejših del iz literature za odrasle in jih na ta način spodbujalo, naj si ta dela sčasoma tudi sami поблиže ogledajo.

Geselske predstavitve literarnih junakov iz slovenske mladinske književnosti so korektne.

Manj uspele so nekatere terminološke rešitve, predvsem v območju pripovedne proze; tako so npr. zgledi prozne oblike, za katero je že dolgo v veljavi mednarodno dogovorjena literarnovedna oznaka **fantastična pripoved**, v leksikonu poimenovani s terminom **mladinska po-**

vest: tako so napačno poimenovane fantastične pripovedi *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* K. Brenkove, *Avtomoto mravlje* J. Snoja, *Kosovirja na leteči žlici* S. Makarovič, *Drejček in trije Marsovčki* V. Pečjaka. Terminološko negotovost bi sestavljalca nemara najboljše reševala, ko bi se odločila za najširše enotno poime-novanje: pri proznih delih za termin **mladinska proza**, pri dramskih delih za termin **mladinska igra**.

Površnost opazimo tudi pri navajanju avtorjev, literarnih del, literarnih junakov: povest *Kala* je napisal Ivan Ribič in ne Ivan Ribičič; živalska pravljica S. Makarovič ima naslov *Kokokoška Emilija* in ne Kokoška Emilija; enemu izmed treh Pečjakovih Marsovkov je ime Šaš in ne Saš.

Žal so napake tudi v kazalu avtorjev. Ker sta *Kazalo naslovov* (z avtorji) in *Kazalo avtorjev* (z deli in junaki) bistveni pomagali pri uporabi leksikona, so napake toliko bolj moteče: v **Kazalu avtorjev** sta v razdelek **Poezija** po nemarnem uvrščeni prozni deli *Kdo je napravil Vidku*

srajčico F. Levstika in *Avtomoto mravlje* J. Snoja; v razdelku **Proza** ti dve deli manjkata, tekst P. Kovač *Andrejev ni nikoli preveč* je naslovljen samo z Andreji, *Kokokoška Emilija* je spet samo Kokoška Emilija, avtor *Kale* je Ivan Ribič namesto Ivan Ribič.

Če navedene površnosti prezremo, smemo priznati, da nas veseli, ker sestavljalca in urednik leksikona niso prezrli mladinskih literarnih junakov. Kljub želji, da bi bil njihov delež v publikaciji večji, smemo ugotoviti, da smo še kar zadovoljni s podobo, ki jo v leksikonu odseva izbor literarnih likov iz slovenskega mladinskega pesništva, pripovedništva in dramatike. Če bo kdaj prišlo do podobnega leksikalnega projekta, ki bo zaobjel izključno samo slovensko mladinsko književnost oz. njene literarne junake, bo pričujoči leksikon s svojimi odlikami in spodrsljaji sestavljalcem zagotovo v pomenljivo strokovno oporo.

Marjana Kobe

NOVI GLASBENI PRAVLJICI JANEZA BITENCA

Janez Bitenc: *Kovačka, ki kujeta čas*. Ilustr. Marko Zorovič. Ljubljana: Debora 2001.

Janez Bitenc: *Medvedka Meta, medved Jaka in čarodejno ogledalo*. Ilustr. Alenka Koderman. Ljubljana: Debora 2001.

Pravljice Janeza Bitenca, pisatelja, skladatelja in glasbenega pedagoga, so si v pravljničarskem repertoarju na Slovenskem upravičeno zagotovile posebno mesto: avtorjevo poetološko izhodišče je povsem samosvoje, saj pisatelj v ustvarjalnem procesu povezuje literarne težnje z glasbenovzgojnimi postopki.

Prepoznaven je Bitenčev pravljnični vzorec namreč tudi po tem, da je v prozno besedilo vpletena pesmica z napevom (notnim zapisom). To verzno besedilo se kot konstitutivno vezivo dogajanja med pravljničnim zapletom in razpletom večkrat ponovi: s ponovitvami pa se pesemsko besedilo in njegov napev postopoma vraščata v zavest otroškega sprejemnika; ta ju tako rekoč mimogrede osvoji in zmore ob sklepu pravljnične pripovedi pesmico tudi zapeti. Naučiti otroka zapeti novo pesmico, ki je nekakšen »vodilni motiv« teksta, pa je eden od namenov Bitenčevih pravljic.